

Mohou proti-stereotypy posílit flexibilní myšlení?

Abstrakt

Dle psychologů lze snížit předsudky pomocí proti-stereotypů (např. silná žena, černošský prezident). Stereotypy omezují schopnost flexibilního myšlení. Tím že přemýšlíme o protistereotypech nejenže jsme méně předsudkový, ale i více kreativní a flexibilní v myšlení. V rámci dvou výzkumů zkoumali vliv přemýšlení o protistereotypech na výkonnost v úlohách měřících kognitivní flexibilitu a kreativitu. Tenhle předpoklad se během výzkumu potvrdil, myšlení o protistereotypech nejen že snižuje předsudky, ale také zlepšuje kognitivní a flexibilní výkon, podporuje využívání jiných schopností, než jsou naše naučené znalosti. K tomuto jevu dochází bez ohledu na náladě účastníků studie.

Flexibilní cesta ke kreativě

Flexibilní myšlení zahrnuje schopnost "porušit nastavené podmínky", jít za hranice zavedených postupů, přepínat mezi různými způsoby řešení v rámci nových situací a požadavků prostředí. Může to vést k novým nápadům a novým řešením. Lidé jsou více kreativní, když nejsou omezeni kategoriemi. Jejich schopnost flexibilního a kreativního myšlení se omezuje, když se více spoléhají na své znalosti a na zažité stereotypy. Proto usuzujeme, že když budou účastníci více přemýšlet o lidech, kteří nezapadají do stereotypních kategorií, povede to pak k více flexibilnímu myšlení a lepšímu kreativnímu výkonu. Když jsou vyvráceny stereotypy, jsou vyvráceny staré vzorce uvažování. Staré znalosti již nejsou funkční a tak musí účastníci používat k vyřešení úkolu více kreativní způsoby, které jsou vzdáleny od jejich dosavadních znalostí.

Protistereotypní myšlení

Je mnoho důkazů o tom, že stereotypizace (proces přiřazování na základě příslušnosti ke skupině), může být snížena pomocí informací, které jsou v rozporu s typickými stereotypy. Ukazuje se, že pouhé přemýšlení o protistereotypech, vede k redukci stereotypů. V jednom pokusu účastníci vytvářeli obraz silné ženy (protistereotyp) a jen tohle vedlo k redukci genderových stereotypů. V jiném pokusu bělošští účastníci, kteří pracovali ve skupině s černošskými účastníky, vykazovali poté méně negativních asociací s černošskou populací. A to i den po experimentu. Studenti z univerzit, kde byly ženy ve vedoucích pozicích, vykazovali méně genderových stereotypů. Stejný efekt byl pozorován, když měli účastníci přemýšlet o druhých lidech, tak aby to bylo v rozporu s jejich stereotypním očekáváním – např. setkání s generálním ředitelem - černochem, vojákem – homosexuálem, ženou – inženýrkou. Dané představy pak byly daleko více individualizované a odpovídaly méně klasických stereotypům. Ukazuje se, že protistereotypy nejsou jen přínosem pro bezprostřední stereotypy o druhých, ale také pro další vývoj stereotypů. Mohly by napomoci snižování stereotypní hrozby. Dále se ukazuje se, že protistereotypy nutí lidi více používat flexibilní myšlení oproti strukturovanému.

Vytváření flexibilního myšlení

Protistereotypní myšlení může udělat víc, než jen snížit stereotypy. Může aktivovat myšlení, které zvyšuje kognitivní flexibilitu. Myšlení je při zpracovávání informací orientováno na cíl. Pokud se uplatní nějaký postup v jednom úkolu, obvykle se přenáší i do dalších. Ukazuje se, že je možné přenastavit myšlení v myšlení „mimo rámeček – outside of the box“, které se podobá více flexibilnímu myšlení.

Ukazuje se, že protistereotypy snižují závislost na stereotypním (strukturovaném) myšlení a více aktivují flexibilní myšlení. Flexibilní myšlení lze charakterizovat tím, že se více využívá kreativnější způsoby řešení úkolu, nežli jen doposud dostupné znalosti. Přemýšlení o lidech, kteří nezapadají do typických stereotypů, vede k inhibici stereotypních rysů. Tzn. když přemýšlíme o osobě, která nezapadá do typického stereotypu, musíme přemýšlet jinými způsoby. Pokud by se tento způsob myšlení využil v obecné rovině (nejen u stereotypů), mohlo by to být přínosem pro všechny úkoly, které vyžadují potlačení vědomostí - jako jsou úlohy kognitivní flexibility (pokus č. 1) nebo kreativní úlohy (experiment č. 2). Tzn. protistereotypní myšlení by mělo více nutit jedince, aby zpracovávali úkoly způsoby, které méně využívají vědomostí a běžných znalostí.

Tento výzkum

Předpokládali jsme, že přemýšlení o protistereotypech povede k pružnějšímu výkonu při následující úloze, která nesouvisí s tématem stereotypů. Testovalo se to dvěma různými metodami: v pokusu č.1 využili úlohu - vytváření dojmů a v pokusu č.2 měli účastníci vytvářet různé protistereotypy. Pokud by přemýšlení o protistereotypních příkladech aktivovalo kognitivní flexibilní myšlení, mělo by dojít ke zvýšení výkonu v úlohách zaměřených na měření kognitivní flexibility a kreativního výkonu.

V pokusu č.1 se testovalo, zdali přemýšlení o genderových protistereotypech, zvýší flexibilní myšlení. V pokusu č.2 se tyto výsledky zopakovali s použitím alternativního cíle, který se nezaměřoval na konkrétní (např. genderový) stereotyp a zkoumalo se, zdali flexibilní způsob myšlení mohl následně zlepšit kreativní výkon.

Pokus č.1

Testovala se myšlenka, zda vytváření dojmů o protistereotypech, zvýší kognitivní flexibilitu při řešení následné úlohy, která nesouvisí s protistereotypy. Účastníci měli přemýšlet o osobě, která patří k určité stereotypní nebo protistereotypní kombinaci sociálních kategorií. Poté se změřila flexibilita - schopnost lidí jít nad rámeček okamžitě aktivovaných znalostí, pomocí metody "neúmyslného plagiátorství". Lidé jsou podvědomě omezení vědomostmi. Při hledání nových řešení a nápadů nejprve prohledáme svou paměť, abychom našli co nejvhodnější nápad. Nalezené informace pak používáme jako stavební kámen pro nový způsob řešení problému. Účastníci měli vymyslet nové názvy komerčních produktů. Do určité míry se předpokládalo, že budou kopírovat ortografickou strukturu příkladů, které jim byly poskytnuty v instrukci. Naopak kdyby vymysleli názvy, které nejsou v souladu s tím, co znají, svědčilo by to o kognitivně flexibilním myšlení. Očekávalo se, že přemýšlení o protistereotypech před touto úlohou, povede ke zvýšení flexibility a snížení tendence kopírovat ortografické příklady uvedené v instrukci k úloze.

Metoda

Účastníci a design: 65 vysokoškoláků (52 žen, průměrný věk = 21 let) měli vytvořit 10 přídavných jmen popisující mechanika – ženu (protistereotyp) a mechanika – muže (stereotyp). Poté vyplnili dotazníky na měření flexibility a kontroly nálad.

Závislé proměnné: Aby se zohlednil vliv nálady na kreativní myšlení, měřila se nálada účastníků.

Charakteristický znak: zjišťovali, zda experimentální podmínka byla vnímána jako méně stereotypní ve srovnání s kontrolní podmínkou, protože dřívější výzkumy ukázaly, že když lidé tvoří protistereotypy, používají více nově vznikajících (nových) charakteristických znaků, aby vysvětlili stereotypní nesoulad. Dva zaslepení hodnotitelé uznali, že nově vznikající charakteristické znaky jsou pouze ty, které tvoří protistereotypní kombinaci („mechanička“), ale ne popis kategorií, které tuto kombinaci tvoří („žena“ nebo „mechanik“). Někteří účastníci použili synonyma (např. svalnatý a mužský) – takové synonyma nebyly uznány.

Kognitivní flexibilita: měřilo se, do jaké míry účastníci kopírovali gramatickou strukturu příkladů zadaných v testu, místo toho, aby vytvářeli nová pojmenování. Měli generovat tři nové názvy těstovin a bylo jim předloženo pět příkladů neexistujících názvů. Všechny příklady končily na písmeno „i“, ale účastníkům nebylo nikdy výslovně řečeno, že se jedná o „i“. Také nebyly zahrnuty názvy těstovin, které již existují. Poté se spočítal počet nových názvů těstovin u všech účastníků. Flexibilita (schopnost ignorovat snadno dostupné příklady) byla měřena počtem nových názvů těstovin, které nekončily na „i“.

Nálada: ukazuje se, že pozitivní nálada a vzrušení mají vliv na kreativní myšlení. Aby se to vyloučila jako alternativní příčina zvýšené flexibility, použily se škály na testování nálady.

Výsledky a diskuse

Kontrola manipulace: V souladu s předpovědí bylo k vymezení protistereotypní kombinace použito méně složkových atributů než u stereotypní kombinace a k popisu protistereotypní kombinace bylo použito více nových charakteristických znaků ve srovnání se stereotypní kombinací.

Flexibilita: v protistereotypní podmínce dali účastníci více odpovědí, které nejsou v souladu s prvořadou gramatickou strukturou, což naznačuje na vyšší flexibilitu.

Kontrola nálady: účastníci uváděli pozitivnější náladu u mechaniků – žen než mechaniků – mužů, ale tento efekt nebyl významný.

Tyto výsledky podporují předpoklad, že přemýšlení o protistereotypech může zvýšit flexibilní myšlení. Vliv nálady byl zanedbatelný. Ukazuje se také, že protistereotypní myšlení vede k více individualizované přemýšlení na místo tvoření si dojmů.

Pokus č.2

Cílem druhého pokusu bylo zobecnit pozorované výsledky mimo genderové stereotypy a prozkoumat dopad na tvorbu kreativních nápadů. Kreativita je schopnost vytvářet díla, která jsou nová a originální, ale zároveň přiměřená. Kreativní výkon je silně spjat s flexibilním myšlením. Pokud lidé přemýšlí flexibilně, jsou méně závislí na svých znalostech, fixních strategiích řešení úkolů a lépe využívají vzdálenější asociace. Tento typ zpracování informací zvyšuje výkon v různých testech kreativity.

Ve druhém pokusu účastníci nepřemýšleli jen o jedné kategorii, ale o více protistereotypních exemplářích. Předpokládalo se, že proces vytváření protistereotypních kombinací bude vyvolávat stejnou kognitivní flexibilitu, jaké bylo pozorováno v pokusu č.1, ale bez omezení na jeden konkrétní protistereotyp. Manipulaci jsme změnil také z druhého důvodu. Ukázalo se, že vytváření dojmů o protistereotypech je proces náročný na možnosti. U méně náročných úkolů (jako je např. pojmenování těstovin v pokusu č.1) nedochází k vyčerpání možností. Při složitějších úkolech (např. čtení s porozuměním, logické úkoly, vytváření kreativních nápadů) dochází k vyčerpání možností, čemuž jsme chtěli předejít.

Očekává se tedy, že ačkoliv přemýšlení v protistereotypech aktivuje více flexibilní myšlení, může to být více náročné na využití možností a vést k narušení dalších tvůrčích úloh. To se snažili omezit pomocí úlohy, kdy účastníci vytvářeli protistereotypní příklady (aktivace myšlení), ale nevytvořili si z nich dojmy (složka vyčerpávající možnosti). V této studii byli účastníci požádáni, aby vytvořili protistereotypní vs. stereotypní kombinace. Poté měli vytvořit nápady na tématický večer v univerzitním nočním klubu a připravit plakát propagující jejich nápad. Očekávali jsme, že po vytvoření různých protistereotypů budou kreativnější ve srovnání se stereotypními kombinacemi.

Metoda:

Účastníci a design: 46 účastníků (41 žen, průměrný věk = 21 let) byli náhodně zařazeni do jedné ze dvou kategorizačních podmínek (stereotyp vs. protistereotyp). Měli vytvořit 5 kombinací sociálních kategorií, které „mají tendenci jít k sobě“ (stereotypní podmínka) nebo „nemají tendenci jít k sobě“. (protistereotypní podmínka). Příklady: žena - hráč ragby, hippie - právník, černoš - žid nebo běloch-muslim

Závislé proměnné: Jako kontrolu manipulace jsme kódovali výkony účastníků v úkolu s protistereotypem a poté jsme měřili kreativitu nápadů.

Atributy: zjišťovali jsme, zdali účastníci v protistereotypní podmínce skutečně vytvoří více protistereotypních kombinací. Dva hodnotitelé byli zaslepení vůči podmínce a hypotézám a ohodnotili míru protistereotypy v každé kombinaci.

Kreativita. Účastníci vypracovali nápad na tématický večer v univerzitním klubu. Nejprve ho rozpracovali písemně a poté nakreslili plakát na akci, která by se konala v rámci tématického večera. Poté dva zaslepení hodnotitelé posuzovali kreativitu nápadů a plakátů.

Výsledky a diskuse

Kontrola manipulace: kombinace kategorií vytvořené v protistereotypní podmínce ($M = 5,13$) byly hodnoceny jako více protistereotypní než kombinace ve stereotypní podmínce. Tzn. že protistereotypní podmínka skutečně vyvolala více protistereotypní myšlení u účastníků.

Kreativita: nápady generované v protistereotypním režimu byly více kreativní než ve stereotypním režimu. To samé platí i pro plakáty.

Obecná diskuse

Tento výzkum ukazuje, že přemýšlení o protistereotypech může vést k více flexibilnímu a kreativnějšímu myšlení. Při přemýšlení o protistereotypech, se aktivují stejné procesy, které jsou přínosem pro kreativní tvorbu: potlačení stávajících znalostí ve prospěch použití nových řešení. Proto úkoly, které vyžadují, aby se o nich přemýšlelo nad rámec sociálních stereotypů, by měly také nutit k tomu, abychom se vzdali snadno dostupných znalostí a pracovali pružněji a více tvůrčím způsobem i v činnostech, které nesouvisí se stereotypy. Tuhle hypotézu potvrdily oba pokusy. V 1.pokusu přemýšlení o protistereotypech vedlo ke zvýšení kognitivní flexibility, tzn. účastníci méně využívali dostupné znalosti. V pokusu č.2 se to ještě více zobecnilo. Úloha nebyla vázána na žádnou konkrétní cílovou skupinu.

Studie také kontrolovaly a eliminovaly několik důležitých alternativních faktorů a vysvětlení, které by mohly vést k vyšší flexibilitě a kreativě. Zaprvé se kontrolovala nálada – ukazuje se, že nemá vliv v rámci protistereotypního myšlení na zvýšení kreativity. Za druhé fixace na jednu skupinu, která by mohla měnit výsledky.

Důsledky

Zjištění podporují myšlenku, že zpochybňování sociálních stereotypů může být prospěšné nejen pro podporu sociální harmonie, ale i pro kognitivní schopnosti jednotlivců - zvýšení výkonnosti v oblasti kognitivních schopností ve zdánlivě nesouvisející oblasti - kreativě. Za druhé podporují zjištění, že lidé, kteří jsou protistereotypní jsou i více kreativní. Jedinci, kteří jsou v protistereotypní skupině (např. Číňan-Američan, žena-inženýrka) musí neustále přizpůsobovat svoje chování, aby se přizpůsobili normám obou skupin, což je potom přínosem pro jejich flexibilní myšlení a tvůrčí výkon. Pokud máme kolem sebe lidi, kteří nezapadají do stereotypní kategorie zlepšuje to naše protistereotypní myšlení. Pouhý život v rozmanitém sociálním prostředí, kde lidé vstupují do nestereotypních skupin, jim může napomáhat v rozvoji kreativity a inovací ve společnosti jako celku. Když diverzita vyvrací existující stereotypy, je to spojeno s větší otevřeností a více tolerantními postoji k široké škále skupin.

Další výzkum

Tenhle výzkum se zabýval tím, jak myšlení o protistereotypech ovlivňuje kognitivní flexibilitu a kreativní výkon. Nyní jsou potřebné další studie k ověření, zda se podobné účinky opakují i v reálných situacích. Jak výzkum ukazuje protistereotypní myšlení podporuje flexibilní myšlení. Bylo by zajímavé otestovat, zdali protistereotypní myšlení vyvolává také globální myšlení (schopnost vstřebávat informace, tradice a kulturní normy z celého světa a umět si představit, jak působit ve všech prostředích.)

Budoucí studie by měly také prozkoumat, zda jsou zde prezentované výsledky způsobeny přemýšlením o protistereotypech nebo spíše nepřemýšlením o stereotypy. Domníváme se, že by to mělo být spíše protistereotypním myšlením, nicméně stereotypní myšlení je však „výchozím“ procesem (a tedy základním) v sociálním poznávání.

Důsledky pro politiku a praxi

Současná zjištění jsou použitelná pro zodpovězení širší otázky: jakým lidé přemýšlejí o světě a jak si jej vykládají. Ve světě se čím dál více boří hranice v rasové i genderové oblasti (např. ve vedoucích politických funkcích byl Barack Obama nebo Angela Merkelová). V moderních společnostech lidé často patří do různých skupin a plní různé funkce, které dříve nemohli. Ženy jsou počítačové programátorky nebo letecké inženýrky. Naopak muži se ujímají tradičně ženských rolí jako je např. vznik agentur péče o děti. Vnímání těchto změn by mohlo být zajímavé pro budoucí politiku.

Zjištění, že přemýšlení o protistereotypech rozvíjí flexibilní a kreativní myšlení je důležité a možná i provokativní ve světle migrace a zvýšené sociální integrace. Vědci podporující multikulturní politiku a tvrdí, že podpora jednotlivců, tak aby si zachovali odlišné kulturní, etnické a náboženské identity, může přinést značné sociální a osobní výhody; např. zvýšit toleranci a snížit předsudky. Jiní se bojí, že velká rozmanitost může ohrozit sociální soudržnost. Současný výzkum ukazuje, že rozmanitost definovaná zpochybňováním sociálních stereotypů může mít zřetelné přínosy, které dalece přesahují sféru meziskupinových vztahů.